

Hemskogsvägen

Enskede – Stureby

Kulturmiljöutredning och konsekvensanalys

2024-01-22 rev. 2026-03-27

Nyréns

KULTURMILJÖUTREDNING OCH KONSEKVENSANALYS HEMSKOGSVÄGEN

Beställare: JM AB via Tove Berggren

Medverkande konsulter Nyréns Arkitektkontor

Kulturmiljöutredning 2024-01-22:

Fredrik Innerstedt, byggnadsantikvarie, sakkunnig certifierad kulturvärden (KUL2)

Andréa Hallstensson, byggnadsantikvarie

Marta Wännman, landskapsarkitekt

Konsekvensanalys 2026-01-30, rev. 2026-03-27:

Johanna Bergmark, bebyggelsesantikvarie, certifierad sakkunnig kulturvärden (KUL 2)

Maria Engström, landskapsarkitekt LAR/MSA, planeringsarkitekt FPR/MSA

Fredrik Innerstedt, byggnadsantikvarie, sakkunnig certifierad kulturvärden (KUL2)

Nyréns Arkitektkontor

Fotografier där inget annat anges: Nyréns

Innehåll

Inledning	4
Historik	6
Historik – stadsplan 1938, Hemsbogen	11
Historik – kartsekvens	12
Historik – planområdet	15
Nulägesbeskrivning	18
Kulturhistoriskt värde	30
Tillvarata och utveckla	31
Konsekvensanalys	32
Källor	32

Inledning

Bakgrund och syfte

Stadsbyggnadsnämnden har beslutat att påbörja ett planarbete för planläggning av del av Enskedegård 1:1 vid Hemskogsvägen. Planens syfte är att möjliggöra cirka 40 nya bostäder vid Hemskogsvägen, mellan Eskedefältet och Stureby. Planen kan även bidra till att stärka kopplingen och öka tryggheten utmed denna del av Hemskogsvägen som binder ihop stadsdelarna.

För att i planprocessen på ett medvetet sätt förhålla sig till platsens värden har denna kultur- och miljöutredning genomförts på uppdrag av JM AB. En konsekvensanalys har därefter utförts av upprättat förslag inför samråd. Bedömningen är gjord utifrån illustrationer av planförslaget upprättade av Ettelva arkitekter.

Gällande lagrum - Plan och bygglag (2010:900)

Enligt PBL 2 kap. 6 § så ska ny bebyggelse utformas och placeras på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärden på platsen och intresset av en god helhetsverkan. Vidare så ska bebyggelseområdets särskilda historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden skyddas. Ändringar och tillägg i bebyggelsen ska göras varsamt så att befintliga karaktärsdrag respekteras och tillvaratas.

Enligt PBL 8 kap. 13§ får "en byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt inte förvanskas". Denna paragraf ska också tillämpas på bebyggelseområden. En byggnad eller bebyggelsemiljö kan vara särskilt värdefull om den exempelvis tydliggör tidigare samhällsförhållanden. Exempelvis belyser tidigare stadsbyggnadsideal och arkitektoniska ideal samt värderingar och tankemönster.

All bebyggelse omfattas även av plan- och bygglagens krav på varsamhet vid ändring, enligt PBL 8 kap. 17 §. Detta innebär att "ändring av en byggnad och flyttning av en byggnad ska utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar till vara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden."

Enligt PBL 2 kap. 3§ ska kommunen ta hänsyn till miljö- och klimataspekter i sin planering.

Översiktsplan för Stockholm stad

Formulerat kring Stureby:

"Det finns vissa möjligheter till stadsutveckling i anslutning till tunnelbanestationerna i Svedmyra och Stureby. Befintliga parker bör utvecklas och kompletteras med mindre parker."

Formulerat kring Enskedefältet:

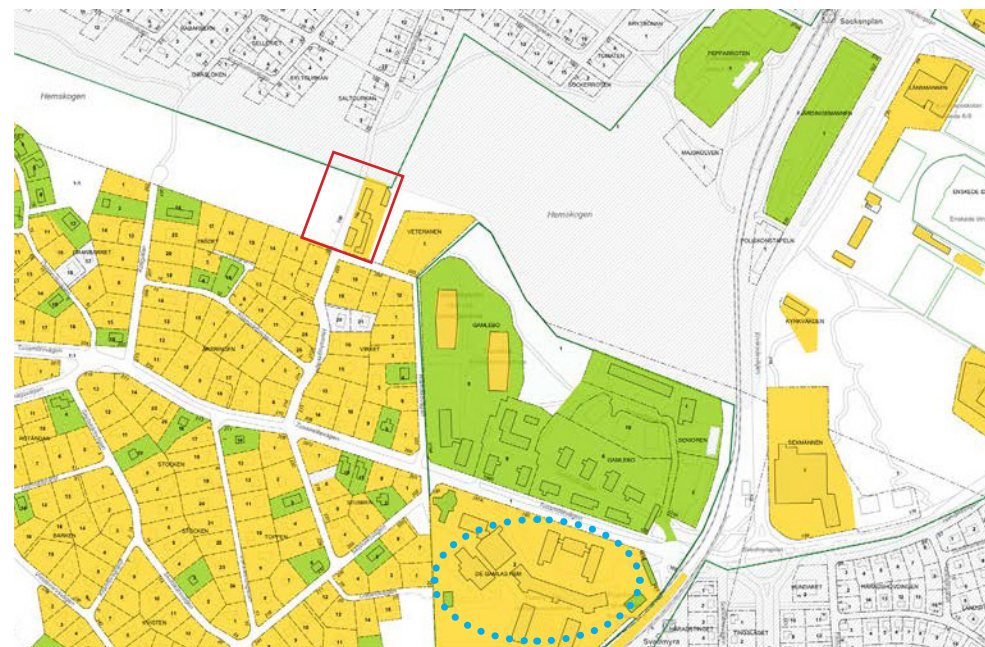
"Stora delar av Enskede gård och Enskedefältet är utpekade som kulturhistoriskt värdefulla områden."

Stockholms stadsmuseums kulturhistoriska klassificering

Klassificeringen används i det dagliga arbetet inom Stockholm stads olika förvaltningar i samband med detaljplanering, bygglovsprövning och rivningsansökningar. De olika klasserna kan kopplas till PBLs varsamhetsbestämmelser och förbud mot förvanskning vid ändring.

Planområdets samtliga byggnader är gulklassade av Stockholms stads stadsmuseum.

	BLÅ Fastighet med bebyggelse av synnerligen högt kulturhistoriskt värde
	GRÖN Fastighet med bebyggelse som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt
	GUL Fastighet med bebyggelse av positiv betydelse för stadsbilden och/eller av visst kulturhistoriskt värde

Utsnitt av Stockholms stadsmuseums klassificeringskarta, med planområdet ungefärligen markerat med röd linje. Planområdet är gulklassat. "De gamlas hem" är markerat med ring av blå prickar. Bebyggelsen i norr vid Enskedefältet är ännu inte inventerad och klassificerad av stadsmuseet. Närområdet i Stureby i söder är i huvudsak gulklassat.

I nära anslutning till planområdet ligger två områden som är utpekade som kulturhistoriskt värdefulla miljöer, dessa markeras med grön linje på museets karta. Observera att områdena inte framgår i sin helhet. Direkt norr om planområdet avser den gröna linjen Enskedefältet, och sydöst om planområdet avser den gröna linjen Sturebys äldre sjukhemsområde.

Källa: Stockholms stadsmuseum.

>> Inledning

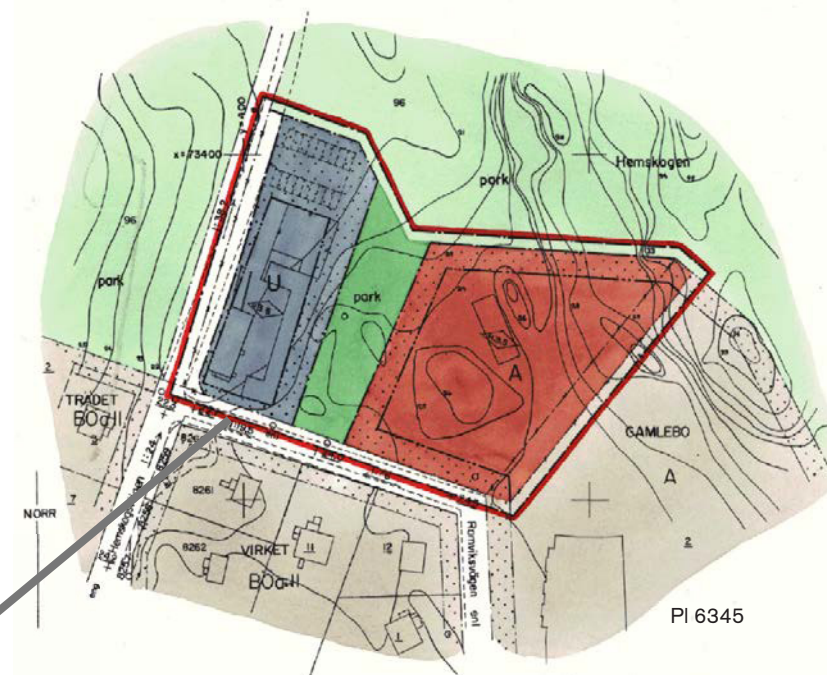
Kulturhistoriskt värdefull miljö

I nära anslutning till planområdet, i nordöstra Stureby, finns ett område omkring "De gamlas hem", Sturebys äldre sjukhemsområde, som av Stockholms stadsmuseum är utpekad som en kulturhistoriskt värdefull miljö, se klassificeringskartan på föregående sida. Vid förändringar i ett sådant område bör särskild uppmärksamhet ägnas åt kulturhistoriska värden.

Gällande Stadsplaner

Gällande stadsplan (PI 2214) för Hemskogen vann laga kraft 1938. Angivet användningsområde är "Park eller planterad allmän plats"

Gällande stadsplan för planområdet (PI 6345) vann laga kraft 1968. Angivet användningsområde anges som U = specialområde, upplagsområde.

	Nivåkurvor
	Oförändrad gräns mellan byggnadskvarter eller annat område
	Utgående gränser
	Linje tre (3) mtr. utanför stadsplaneområdet
	Ny gräns för byggnadskvarter eller annat område
	Ny gräns mellan områden med olika bestämmelser
	U Specialområde, upplagsområde
	A Byggnadskvarter, vårdhem
	park Park
	Gatumark
	Mark som ej får bebyggas
	Byggnadshöjd i meter
	Illustrationslinje

PI 2214
Planområdet markerat med vit linje

Historik

Landskapet - platsen före 1900

Efter att inlandsisen dragit sig tillbaka var platsen, för dagens Enskedefältet, under stenålderns senare del en havsvik där omgivande höjder stack upp som öar, ett typiskt skärgårdslandskap. Havsnivån beräknas ha varit ca 25 meter högre än dagens.

Under bronsåldern (1500 - 500 f Kr) började viken grundas upp och skålgropar och fynd visar att människor började slå sig ner i området vid denna tid. Under järnåldern hade Årstafältet grundats upp till den grad att det bestod av en lerslätt omgiven av bergshöjder och moränbackar. Rakt över slätten gick den vid tiden ännu segelbara Valla å. Strandängarna var goda betesmarker och vid denna tid anlades de gravfält som ligger i anslutning till områdets historiskt kända gårdar Bägersta, Ersta, Östberga, Valla och Enskede

Adelns expansion under stormaktstiden

Under stormaktstiden på 1600-talet kom Stockholms befolkning att växa kraftigt, från ca 9 000 personer år 1580 till runt 50 000 år 1680. Den snabbt framväxande adeln kom att söka sig utanför staden där de genom att avhysa bönder kunde ta över gamla krono- och skattegårdar och anlägga säterier, vilket var fallet på ett flertal ställen i Brännkyrka socken.

Genom fältet sydväst om gårdarna rinner Valla å. Pettersborg bytte sedermera namn till Tussmötet och var ett dagsverkstorp under Ersta gård, känt sedan 1772.

Karta över terrängen mellan Skanstull-Tallkrogen-Brännkyrka-Liljeholmen.
H.G. von Kjertings karta från 1796.

Planområdets ungefärliga läge markerat.

>> Historik

Stockholms stad förvärvar mark

Under början av förra seklet gjorde Stockholm stad stora markförvärv i södra och västra Stockholm. Stadens trångboddhet hade börjat bli besvärande och en opinion hade börjat trycka på för att ett större uppköp av mark för bostadsändamål skulle ske. Spårvägar anlades på 1910-talet och gjorde det möjligt att utnyttja de stora markförvärven. Kring hållplatserna växte det upp välordnade trädgårdsstäder i Enskede och Bromma. De utformades enligt europeisk förebild och med den svenska småstaden som formideal.

Självbyggeriet i Stockholm

Efter första världskriget ökade byggkostnaderna kraftigt och ett nytt sätt att bygga utvecklade sig på stadens förvärvade lantegendomar, det så kallade självbyggeriet. Efter att initialt mött ett lågt intresse kom det under de kommande åren att utveckla sig till ett framgångsrikt sätt att uppföra hus för mindre bemedlade. Koloniträdgårdsrörelsen hade också vuxit sig stark under kriget, och kolonistugorna hade visat sig under bostadskrisen kunna tjäna som fullt dugliga bostäder.

Självbyggeriet organiserades genom Småstugebyrån, vilken bildades 1927 som en avdelning inom Stockholms stads fastighetskontor.

Arbetare med många barn och en blygsam, men någorlunda säker inkomst skulle få möjlighet att skaffa sig en småstuga. Den grundläggande principen var att istället för en kontantinsats fick den blivande egnahemsägaren själv utföra en del av arbetet vid uppförandet av stugan. Byggmaterialet köptes av staden som handlade upp stora mängder material och därigenom kunde hålla nere priset. Staden stod också för ritningarna och konstruktionslösningarna i byggnaderna som var standardiserade och anpassade för icke yrkeskunnigt folk. Rörledningar och elektriska installationer utfördes av entreprenörer som staden anlät.

De första småstugeområdena som uppfördes i stadens regi var ett försöksprojekt med 135 stugor Olofsund i Bromma och 67 i Pungpinan i Brännkyrka. Egnahemsbyggandet blev väldigt populärt och stora områden i Stockholms ytterstad är idag bebyggda med småstugor.

Bilder på byggnation från SMÅA. 1933 resp. 1930

I september 1931 restes på Enskedefältet den tusende småstugan i Stockholm. Bild från SvD.

>> Historik

Enskedefältets småhusområde

Efter första världskriget påbörjades etapp två av Enskedes utbyggnad. I den statliga utredningen ”Praktiska och hygieniska bostäder” som lades fram 1921 kritiserades den tidigare stadsplaneringen av den så kallade trädgårdsstaden för ”dålig samverkan mellan husen”. Därför beslutades att planen för Enskedefältet skulle uppföras efter nya ideal. Stadsplaneingenjören Axel Dahlberg var drivande i övergången till ett planideal inspirerat av 1800-talets trästäder, där de organiskt formade gatorna med byggnader i gatuliv ersattes med raka gator och förgårdsmark.

Bebyggelsen på Enskedefältet uppfördes till 80% mellan 1930 och 1932. Under områdets första decennium var det stor omsättning på stugornas ägare. Av de stugor som uppfördes 1930 hade nästan hälften bytt ägare tio år senare. Orsaken var i många fall den ekonomiska depressionen som kulminerade 1933. Området nåddes från stan genom spårvagn på Örbybanan, vars sträckning så småningom ersattes med tunnelbanan.

Området har i huvudsak bevarat sin karaktär även om de mycket små stugorna i många fall byggts ut.

För att möjliggöra odling på tomterna anlades småstugeområdena företrädesvis på före detta inägomark. Enskedefältet var Enskede gårds tidigare ängs och åkermark. Bostadshusen som uppfördes på Enskedefältet var typhus och placerades indragna från gatulinjen med långsidan mot gatan. Mot gatan planterades häckar som gav gaturummen en grön karaktär. Trädtrader planterades längs huvudgatorna. Centralt i området placerades Vårflodsparken. Insprängt bland bebyggelsen mot Hemskogen placerades fyra mindre parkmarkskilar, dessa finns kvar än idag och bildar gröna fönster mot skogen och öppningar i den annars ganska täta stadsväven.

Ovan: Småstugeområdet under uppbyggnad på Enskedefältet sett från Enskedehöjden, 1932. Hemskogen utgör fondmotiv. Källa: Stockholms stadsmuseum

T.v. Dagövägen ca 1955. Tomterna har nu fått trädgårdskaraktär med häckar ut mot gata och mindre frunkträd. Källa: Villastäder : Enskede, Stureby, Örby, Örby slott, Älvsjö

T.h: Del av Stadsplan för Enskedefältet, upprättad av A Lilienberg 1928. I söder skymtar Hemskogens höjddkurvor.

>> Historik

Utbyggnaden av Stureby

Fram till början av 1920-talet bestod området av kuperad tallbevuxen utmark, hagar, ängar och några mindre torp. Marken låg under Ersta och Östberga gårdar, vilka lydde under Örby säteri.

I början av 1900-talet köpte Fastighets AB Villahem Ersta gård och mark från Östberga gård. Stureby villastad började anläggas 1921. Området kom att bebyggas med egnahemsvillor på små tomter vilka salufördes av Fastighets Aktiebolaget Villahem genom annonser i dagspress. 1922 lades grunden till den första villan och 1927 räknades invånarantalet till 2 500. Området försörjdes till en början av en privat busslinje, men snart tillkom en förortsbana.

Bebyggelsen fick en tidstypisk utformning utifrån 1920-talets ideal. Villabebyggelsen om max två våningsplan uppfördes längs mjukt krökta gator som på sina håll följde den lätt kuperade terrängen. Inne bland bebyggelsen utgjorde två sparade skogsklädda höjder stadsdelens större parker, Vivstavarvsparken och Sturebyhöjden. I stadsdelen fanns också några mindre skogsklädda bergknallar och ett fåtal

kvartersparker insprängda bland bebyggelsen. I stadsdelens östra delar uppfördes Sturebys sjukhemsområde, ett äldre institutionsområde med hus placerade i parkmiljö. Ålderdomshemmet Gammelbyn uppfördes 1930 och fem år senare invigdes Stureby Vårdhem.

På 1940-talet köptes Fastighets AB Villahem av HSB, och marken såldes vidare till Stockholms stad. En stadsplan med i huvudsak flerfamiljshus upprättades för Sturebys ännu obyggda sydvästra delar. Flerfamiljshusen uppfördes på före detta utägomark. Att bygga i skogsmark passade väl in i modernismens idéer eftersom frisk luft, solljus och hälsobringande natur sågs som ideal. Bevarade naturmarkspartier bland bebyggelsen är utmärkande för denna tidsperiod.

T.h. Stureby under uppbyggnad. Höjdparter med tallskog har bevarats både i strukturen och på de enskilda tomterna. Källa: Villastäder : Enskede, Stureby, Örby, Örby slott, Älvsjö.

Flerfamiljshus med sparad naturmark och tallar tätt in på bebyggelsen. Källa: Arkdes

Ytterstadens parker

I mitten av 1930-talet riktade stads-trädgårdsmästare Oswald Almqvist uppmärksamhet mot parkernas och grönområdenas sociala betydelse för en växande befolkning. Almqvist ville skapa trivsamma parker och grönområden som lätt kunde nås från bostaden och som gav möjlighet till friluftsliv och rekreation.

1941 presenterade stadsträdgårdsmästare Holger Blom och hans chefsarkitekt Erik Glemme ett parkprogram för Stockholm. I parkprogrammet utvecklade och genomförde Holger Blom Almqvists idéer om ett sammanhängande parknät i staden. Parknätet skulle vara stadsdelarnas offentliga rum för lek, spel, picknick, evenemang och natur- och kulturupplevelser, och skapa goda förbindelser mellan bostad, skola och centrum.

Mälardalens sprickdalslandskap utgjorde där utgångspunkt för gestaltningen av stadens parker och grönområden. Utöver bevarandet av ursprunglig natur vid byggnation, karaktäriseras stilen bland annat av en medveten planering av gröna stråk och ett bevarande av obebyggda sprickdalar som öppna parkrum.

Då Stockholms stad i början av 1900-talet köpte upp lantegendomar i bland annat södra Stockholm för att möjliggöra stadens expansion utanför stadens tullar, undantogs skogsmarken från det rationella skogsbruk som började bedrivas i landet på 1950-talet. Det är förklaringen till att vi har så många gamla tallar kvar i stadens förorter.

Parkmarken utformades efter principen att den befintliga naturen i största möjliga mån skulle bevaras. Den tillgängliggjordes med gångvägar och platser för rekreation och förädlades genom plantering av passande vegetation. Äldre natur- och kulturminnen bevarades och infogades i parkerna och omfattande program för offentlig konst genomfördes. Stråken kopplades till större friluftsområden utanför stadsbygden och än idag är detta system en grön stomme i ytterstaden där de gröna sambanden och samspelet mellan landskap, bebyggelse och vegetation är mycket karaktäristiskt.

”...även mellan stadspartierna avsattes för framtiden fria markområden. De bildar parkbälten, som så långt det är möjligt får behålla sin naturliga karaktär. I dem anlägges gångstigar, och här kan man till fots eller på skidor genom-

ströva hela stadspartier och komma ut till det fria landet.”

Stockholm stads gatukontor, parkavdelningen 1947.

Hemskogen

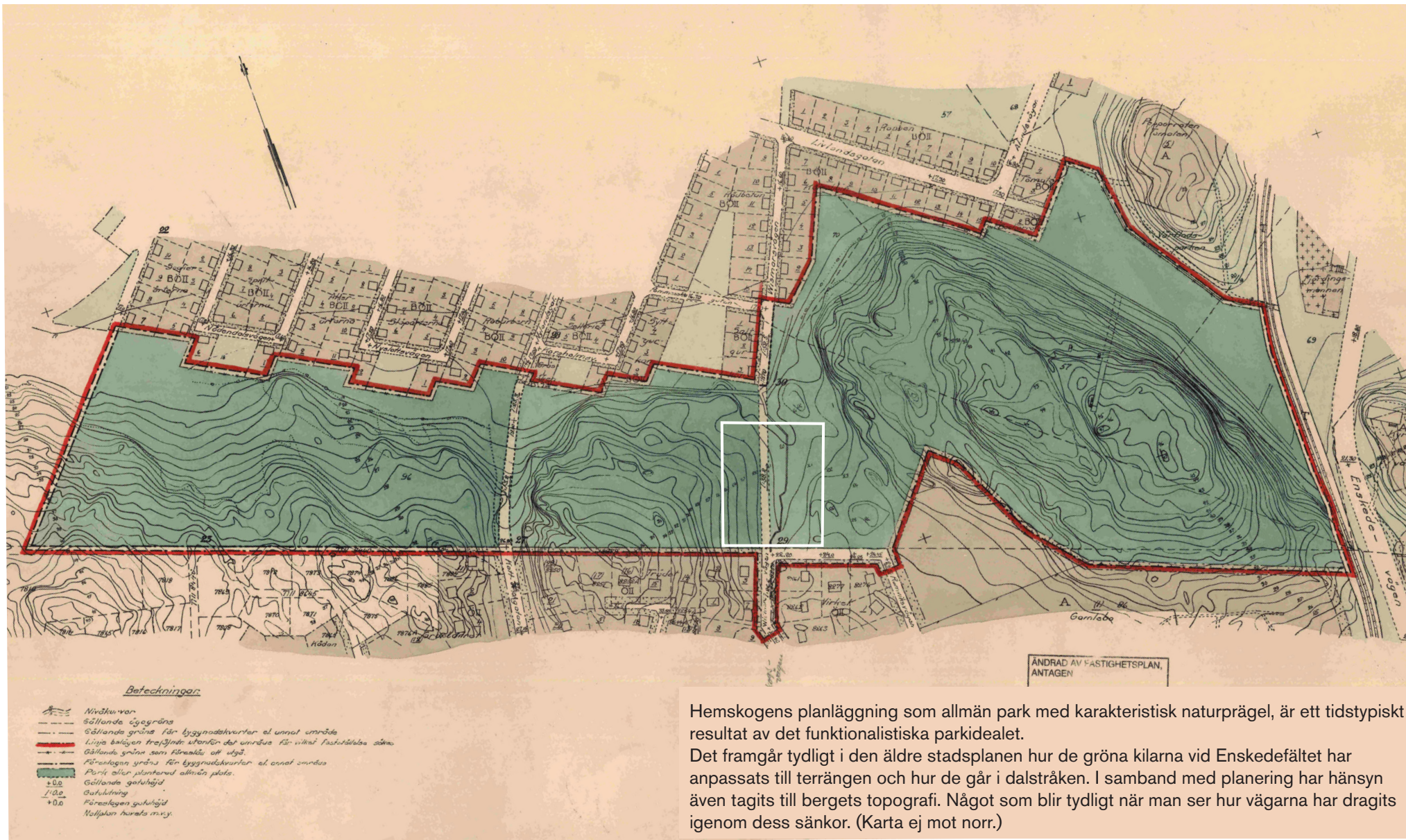
Hemskogen utgörs av ett stort sammanhängande skogsområde som tidigare var utägomark till Ersta. Utägomarken användes för bete samt för att få ved och virke. Gränserna mellan inägomark och utmark i gamla centralbygder etablerades redan under yngre järnåldern. Äldre tallar, jämte äldre ekar, vägdragningar samt bevarade torp och gårdar, utgör idag konkreta spår från föregående jordbruksepok.

På bergets högsta punkt söder om Enskedefältets skola fanns tidigare två hoppbackar vid namn Enskede hoppbackar. Hoppbackarna invigdes i februari 1924 och fanns delvis kvar fram till 2016.

Hemskogens hoppbacka. 1950-tal. Källa: SSM

>> Historik - stadsplan 1938, Hemskogen

Hemskogens planläggning som allmän park med karakteristisk naturprägel, är ett tidstypiskt resultat av det funktionalistiska parkidealet. Det framgår tydligt i den äldre stadsplanen hur de gröna kilarna vid Enskedefältet har anpassats till terrängen och hur de går i dalstråken. I samband med planering har hänsyn även tagits till bergets topografi. Något som blir tydligt när man ser hur vägarna har dragits igenom dess sänkor. (Karta ej mot norr.)

Historik - kartsekvens

1861- Trakten kring Stockholm, utgiven av topografiska corpsen 1861, V mellersta bladet, uppmätt 1844, översedd 1891. (Karta ej mot norr)

1861

Bebyggelse och odling i anslutning till Enskede gård är etablerad. Stora landområden söder om Stockholm. Valla å genomkorsar kartan.

Planområdet karaktäriseras av barrskog, berg, och i närheten mindre landsvägar.

Tussmötetorpet i början av 1900 talet.
Källa: SSM

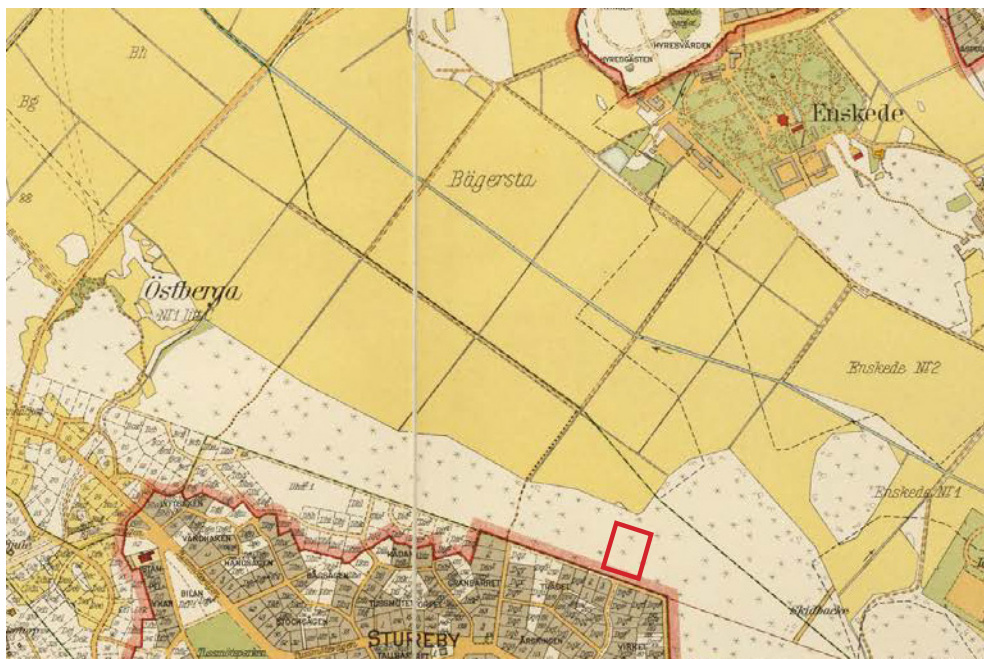

1901-06 - Häradsekonomska kartan Brännkyrka resp Nacka. Lantmäteriet

1906

Kartan visar området strax innan marken för nuvarande Stureby köpes av Fastighets AB Villahem 1921. Området består av kuperad tallbevuxen utmark med några mindre torp. Tussmötet var ett dagsverkstorp under Ersta gård, känt sedan 1772. Torpet Skotorp låg under godset Örby.

>> Historik - kartsekvens

1930 - Plankarta över Stockholms stad med omnejd upprättad åren 1917-20. A. E. Pählman. Reviderad 1930.

1958 -Ortofoto. Lantmäteriet

1930

Under 1900-talets första decennier uppförs Stockholm trädgårdsstäder såsom egnahemsbebyggelsen i Enskededalen och småstugeområden som Stureby. Kartan visar hur Stureby planerades och uppfördes. Enskedefältet, norr om Hemsbogen, är vid tiden fortfarande en del av odlingsmark kopplad till Enskede gård. Stig etablerad genom hemsbogen, vid nuvarande Kottväge, väster om planområdet. Stadsdelarnas skilda planmönster kan delvis relateras till det äldre landskapets struktur.

Enskedefältet under byggnad med Hemsbogen i fonden.
Foto: Andersson 1932. SSM

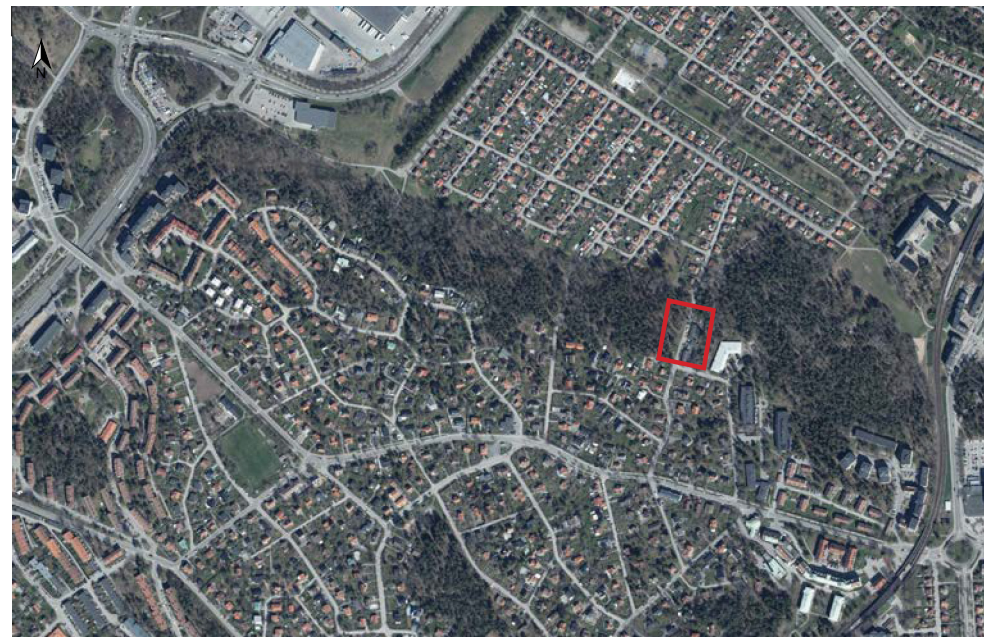
1958

På kartan är Enskedefältet fullt utbyggt. Runt höjden där Bägerssta legat finns kolonilotter. Mellan Årstafältet och Enskedefältet har en barrträdsridå planterats. Valla å har lagts i en kulvert under Enskedefältet. Vårflodsparken användes delvis till potatisodling under andra världskriget men är vid denna tid återställd till park.

>> Historik -kartsekvens

1975 - Ortofoto. Lantmäteriet

2006 - Ortofoto. Lantmäteriet

1971

Flygfotografi. Foto: Oscar Bladh 1935. SSM

I stort en oförändrad situation jämfört med tidigare ortofoto omkring 1960. Ett par ytterligare förtätningar i Stureby, längs Tussmötevägen.

2006

I stort en oförändrad situation jämfört med tidigare ortofoto omkring 1960. Ett par ytterligare förtätningar i Stureby, längs Tussmötevägen. I korsningen Hemskogsvägen och Tussmötevägen har bland annat ett nytt radhus uppförts.

>> Historik - planområdet

Manskapsbyggnad med uthus

De första byggnaderna som uppfördes inom planområdet tillkom mellan 1953-1954 på beställning av Stockholms stad. Vattenledningsverket samt Parkavdelning och renhållning behövde manskapslokaler och förråd för sina verksamheter. Byggnaderna kom att skapa ytterligare en årsring mellan 1930-talets Enskedefält och Sturebys villabebyggelse från 1920-talet. Det faktum att behovet av naturnära lokaler för parkförvaltningen fanns, speglar bland annat 1950-talets rådande Stockholmstil där det gröna rummet sedan årtionden stod i fokus.

Gårdsrummet skapade en relativt sluten innergård från vilken en nådde en u-formad förrådslänga och manskapsbyggnaden.

Förrådslängan uppfördes på betongsockel med cirkelsågade plankväggar, pulpettak och dubbla panelklädda förrådsdörrar. Här fanns gemensamma utrymmen för varmförråd, vagnslider och garage.

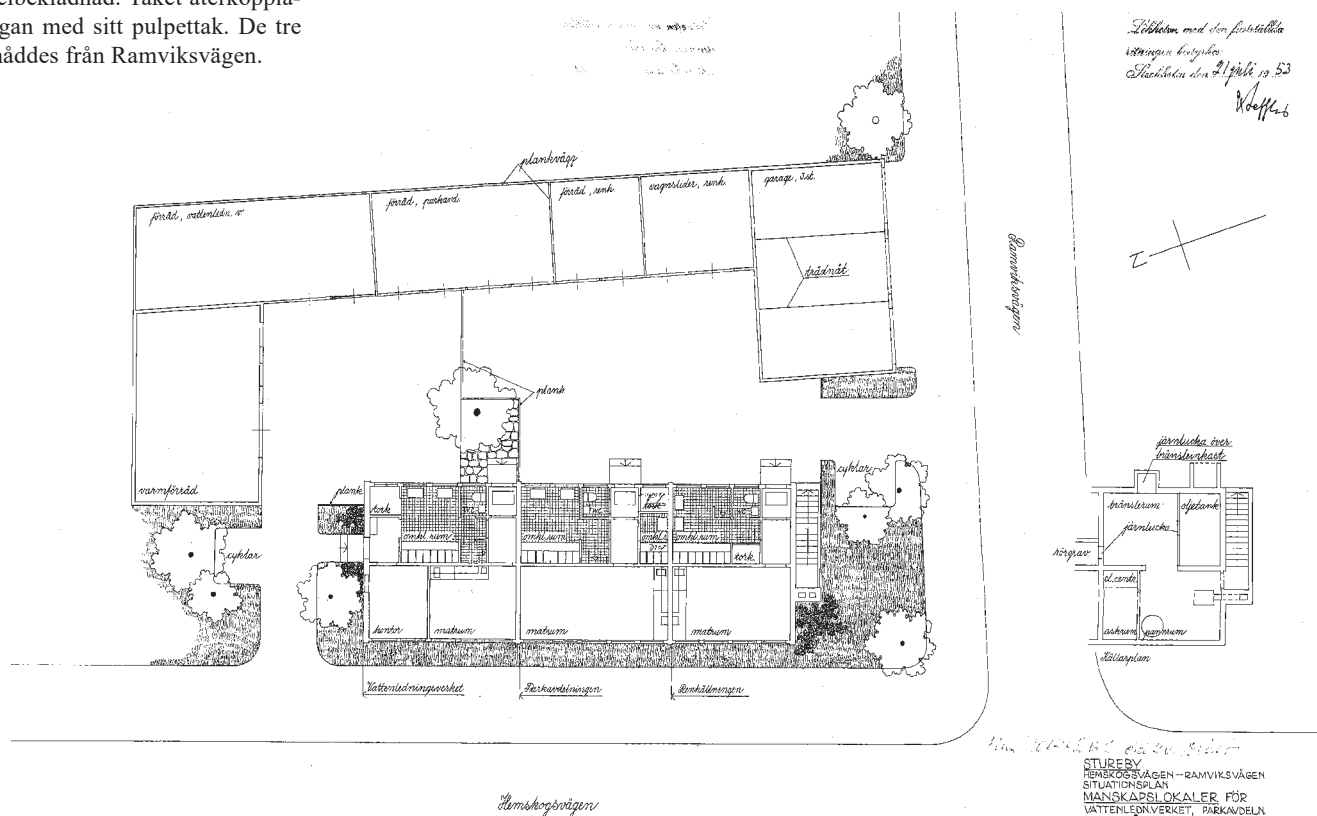
Manskapslokalerna längs med Hemskogsvägen uppfördes på betongsockel med putsade fasader in mot gården samt på kortsidorna. Ut mot vägen ritades det in liggande träpanel samt en linjär fönsterrad av enkla kvadratiska fönster med utblick mot skogen. I källarnivå sattes det in liggande rektangulära fönster. Innifrån gården hade arbetarna tillgång till förvaltningarnas tre separata matsalar med förstugor för omklädningsrum och toalett.

In mot gården placerades fönstren högre upp för att motverka insyn i omklädningsrummen innanför. Tre dörrar ritades in klädda med liggande panel.

Ut mot korsningen Hemskogsvägen/Ramviksvägen placerades pannrummet. Detta nåddes via en trapp ned i källaren. I anslutning uppfördes en tidstypiskt murad skorsten av tegel.

Manskapsbyggnaden fick sadeltak som kläddes med takpapp.

Garagebyggnaden uppfördes på betongsockel med putsade fasader och tre dubbla garageportar med stående panelbeklädnad. Taket återkopplade till förrådslängan med sitt pulpettak. De tre garageplatserna nåddes från Ramviksvägen.

Översiktsplan över planområdets ursprungliga bebyggelse. Ritad av Erik Glemme, 1953

Hus- och landskapsarkitekten Erik Glemme

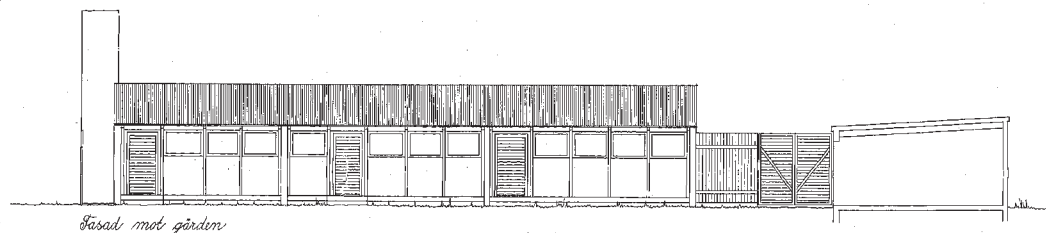
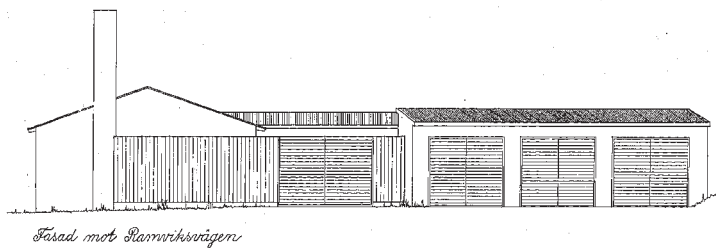
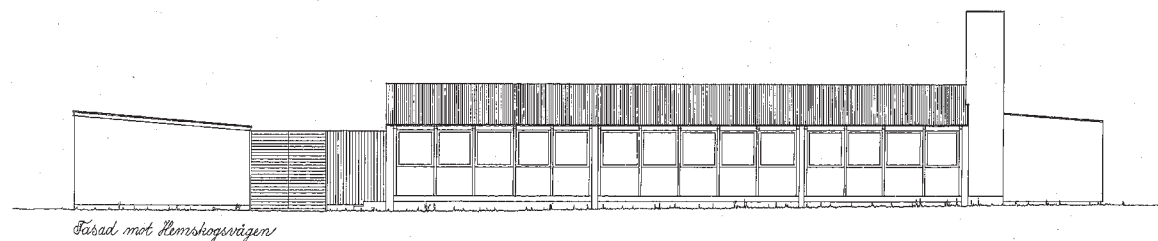
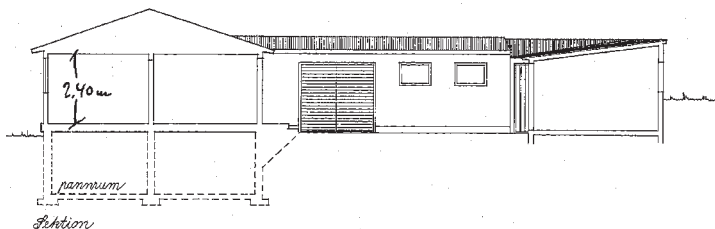
Byggnaderna ritades av Erik Glemme (1905-1959) som var en mångsidig arkitekt med bred kompetens. Under sina verksamhetsår under första halvan av 1900-talet var han främst verksam i Stockholm. Tillsammans med kol-

legan Holger Blom, Stockholms stads trädgårdsmästare, blev Glemme en förgrundsgestalt för den så kallade Stockholmsstilen.

Till parkerna ritade Glemme ofta bänkar, paviljonger mm. Vid sidan av arbetet med stadens gröna offentliga rum

Erik Glemme (1905-1959).

Fasadritning över manskapsbyggnaden ut Ramviksvägen.
Ritningar uppförda av Erik Glemme, 1953.

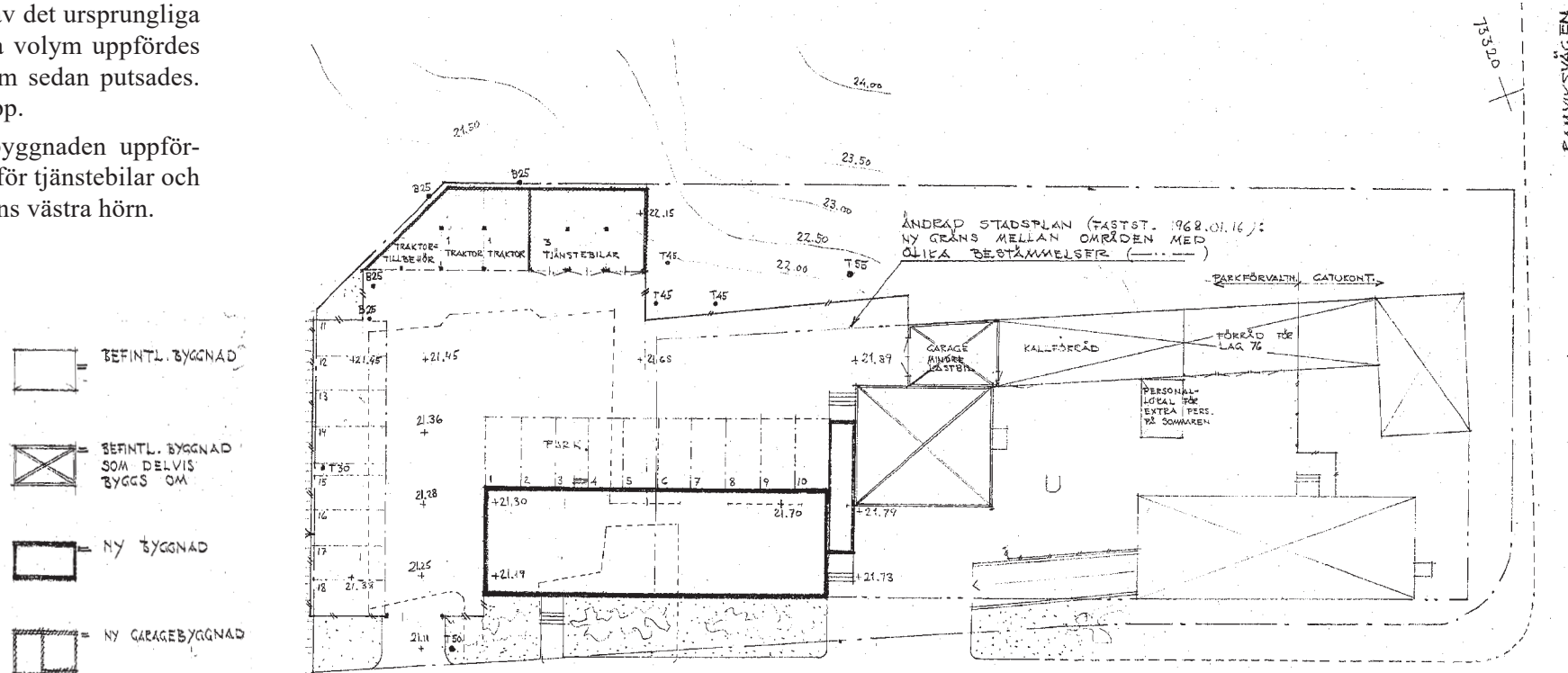
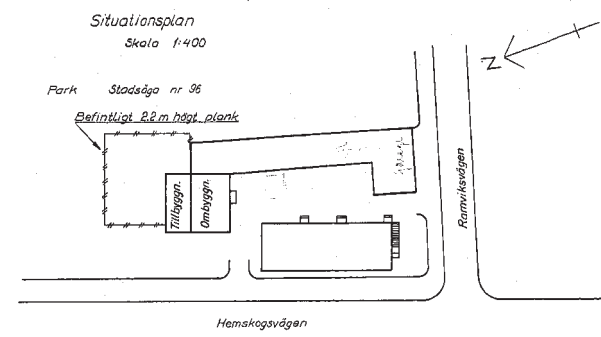
Fasadritning över manskapsbyggnaden ut mot Hemskogsvägen.
Ritningar uppförda av Erik Glemme, 1953.

Om- och tillbyggnad

År 1968 fastställdes en ny stadsplan som möjliggjorde om- och tillbyggnad inom fastigheten.

År 1973 byggdes samtliga ursprungliga volymer delvis om interiört och en större kontorsbyggnad tillkommer mot norr längs med Hemskogsvägen. Den ursprungliga förrådslängan sammanlänkades med den nya byggnaden mot norr via utbyggnad av det ursprungliga varmförrådet. Denna volym uppfördes i lättbetongblock som sedan putsades. På taket lades takpapp.

I samband med utbyggnaden uppfördes även ett garage för tjänstebilar och traktorer i fastighetens västra hörn.

Om- och nybyggnadsritning, situationsplan, 1973. Samtliga ursprungliga byggnader byggs om.

Nulägesbeskrivning

Natur- och kulturlandskapets grundstruktur

Geologi

Stockholm är byggt på i huvudsak granit som har bildats på stort djup i samband med bergveckningen för 1600–1900 miljoner år sedan. Det för Stockholm karakteristiska sprickdalslandskapet med förkastningsbranter tillkom vid denna tid. Sedan dess har sex större istider inträffat. Det senaste istäcket försvann för drygt 11 000 år sedan och sedan dess höjer sig berggrunden. Istäckena har slipat ner bergstopparna, skapat moräner och lera och avsatt flyttblock, rullstensåsar och ändmoräner.

Landskapet vittnar än idag om dessa processer med sina tydliga huvudriktningar, de skogsklädda bergsryggarna med morän i nordvästlig till sydöstlig riktning och de mellanliggande lerfyllda dalgångarna. Hemskogen är del av en av dessa större sammanhängande skogsklädda bergsryggar som utgör ett av Stockholms grundelement. Hemskogsvägen ligger i ett lerfyllt dalstråk mellan två höjdparter.

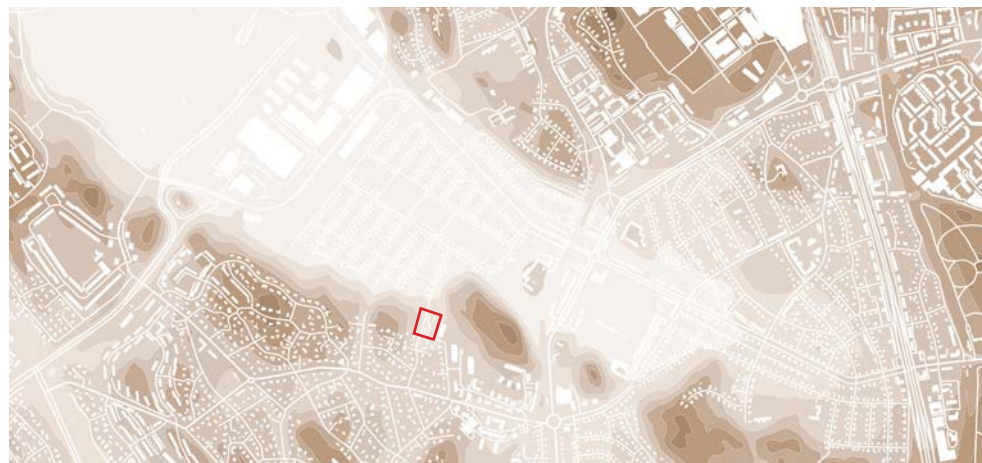
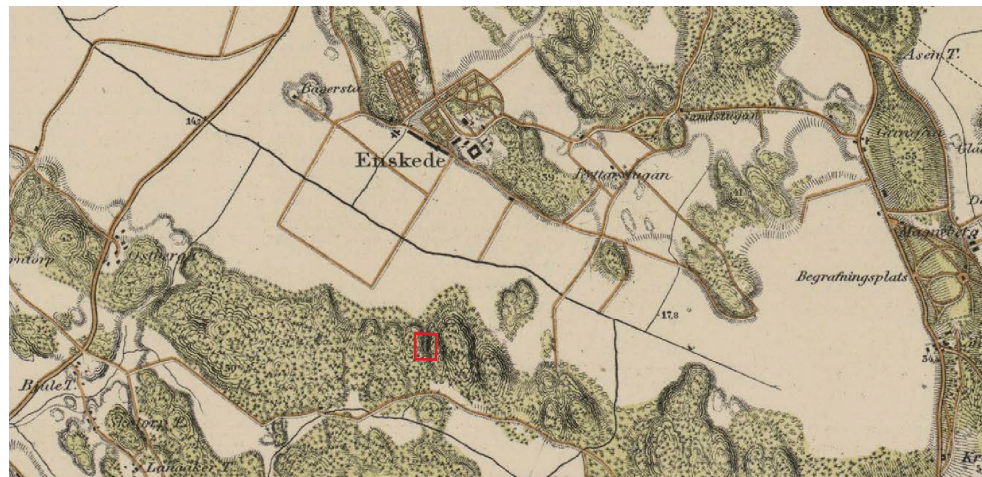
Topografi

Planområdet ligger inom Hemskogen vilket är en skogsklädd bergsrygg. Planområdet är placerat i en dalgång på ca +26 m.ö.h. På vardera sida om planområdet reser sig berget till +38 m.ö.h i öster respektive +47 m.ö.h på högsta punkten i väster.

Stureby är uppfört på en höjd i landskapet, området ligger på +26 till +42 m.ö.h. i Vivstavarparken som är områdets högsta punkt. Enskedefältet ligger lägre på ca +16 till +18 m.ö.h.

Markanvändning

Landskapets geologi, topografi och landformer har i hög grad påverkat den tidigare agrara markanvändningen och den äldre bebyggelsens placering. Vägarnas och bebyggelsens placering samt markanvändningen följer landskapets huvudriktningar, de skogsklädda bergsryggarna med morän i nordvästlig till sydöstlig riktning och de mellanliggande lerfyllda dalgångarna som tidigare utgjorde ängs och jordbruksmark.

Topografiska Korpsen, Trakten kring Stockholm i IX blad från 1861 visar områdets tidigare markanvändning med uppodlade dalbottnar och skogsklädda höjder. Skogsmarken är markerad som barrskog vilket för morän och bergsområden som

detta betyder att den var beväxt med främst tall. Topografisk karta med bebyggelse och vägar markerade. Planområdet är markerat med röd linje, karta från 1861 ligger ej mot norr.

>> Nulägesbeskrivning

Landskapsbild

Trots människans påverkan finns idag flera element som bidrar till att göra det ursprungliga naturlandskapet i Stockholm tydligt. Dessa landformer har en viktig betydelse för stadens karaktär. Samklang mellan Stockholms naturlandskap och bebyggelsen kan spåras i stadens planering, dess gröna karaktärsdrag har lyfts fram och värnats. Skogsklädda höjder som tydliggör landformen har bevarats när stadsdelarna i Stockholms ytterstad byggdes under 1900-talet.

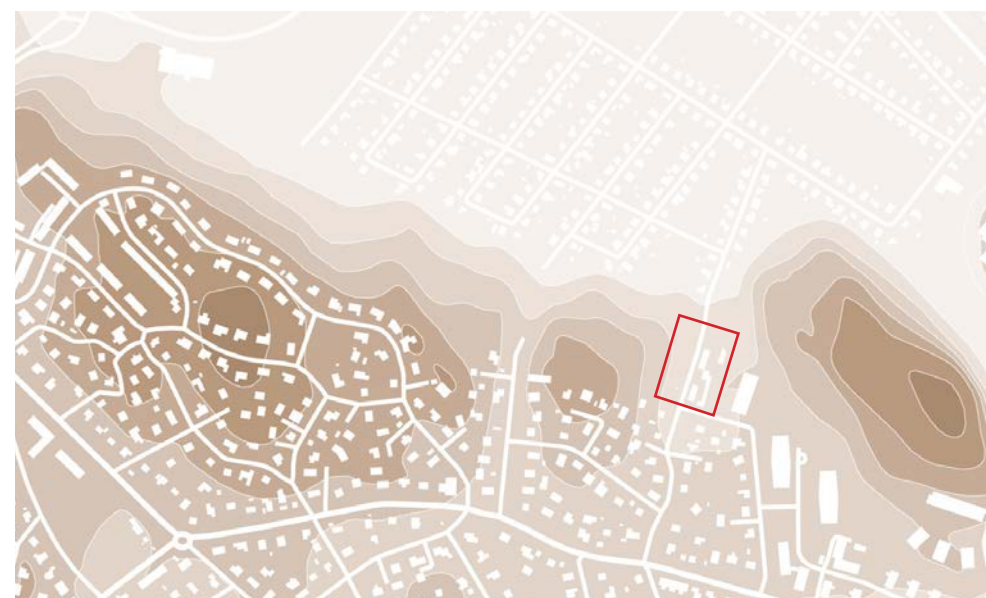
I de olika stadsdelarna, varierar grönsstrukturen i storlek, karaktär och innehåll. Det beror delvis på hur det ursprungliga naturlandskapet ser ut på platsen men också på vilka stadsbyggnadsprinciper som praktiserats vid utbyggnad av olika områden och som därmed påverkat relationen mellan bebyggelse och grönska.

Inom Enskede-Årsta-Vantör orienterar sig de större sprickdalarna i nordvästlig-sydöstlig riktning. Sambandet Årstafältet-Enskedefältet-Gamla Enskede utgör en bred sprickdal som förtydligas av de obebyggda och vegetationsklädda norrsluttningarna Hemsbogen och Svedmyraskogen men också av den be-

byggda Östbergahöjden och bergsryggen i södra Enskede gård. Dalgångarna utgör stora landskapsrum som är viktiga för förståelsen av det ursprungliga landskapet.

De östvästliga förkastningsbranterna är ett av de viktigaste landskapsdragen i Stockholm. De utgör mörka stråk av norrvända och vegetationsklädda bergssluttningar och eftersom norrsluttningarna ur klimatsynpunkt inte varit lämpliga att bebygga har de genom åren bevarats. De utgör nu ett starkt landskapselement med stor betydelse för stadens horisontlinjer och landskapsrum.

Hemskogen som tydlig form i landskapet.
Historiska bilder från SMÅA

>> Nulägesbeskrivning

Närliggande stadsdelar och bebyggelse

Enskedefältet

Området är ett väl bevarat bostadsområde med egnahemrörelsens signum. Den karaktäristiska låga skalan med små volymer är än idag enhetlig och tydligt avläsbar.

Bostadshusen är placerade indragna från gatulinjen med långsidan mot gatan. Häckar mot gatan ger gaturummen en grön karaktär. Trädader återfinns längs huvudgatorna men trädgårdarnas grönska spiller ut i gaturummet. Centralt placerad i området ligger Vårflodsparken med lekplats, plaskdamm och bollplan. Insprängda bland bebyggelsen mot Hemskogen ligger fyra mindre parkmarkskilar som ansluter mot gatorna och bildar gröna fönster mot skogen och öppningar i den annars ganska täta bebyggelsen.

Enskedefältets bebyggelse knyts samman med Sturebys dito via Hemskogsvägen.

1. Karaktäristisk egnahembebyggelse på Enskedefältet längs med Hemskogsvägen. Märk väl det enhetliga taklandskapet och den låga skalan.
2. Utsparat äldre tall längs med Hemskogsvägen. Planområdet på båda sidor av vägen. Vy in mot Enskedefältet.
3. Trädgårdarnas grönska spiller ut i gaturummet, häck möter mot gata. Huvudgator är trädplanterade.

1.

2.

3.

Karaktärsskapande drag för småstugeområdet Enskedefältet:

- Regelbunden stadsplan med raka gator
- Lummiga tomter med fruktträd och större buskar
- Enhetlig låg bebyggelse med sadeltak.
- Villor placerade indragna från tomtgräns. Häckar avgränsar mot gata.
- Hemskogen finns hela tiden närvarande i förgrunden.

>> Nulägesbeskrivning

Stureby

Stureby är en stadsdel bestående av blandade bebyggelsetyper med villor från framför allt 1920-talet och hyreshus från 1930- och 1940-talen. Då Stureby till stor del byggdes ut av privata aktörer ger stadsdelen ett mindre ordnat intryck med flera årsringar.

Radhus, parhus och mindre flerfamiljshus har uppförts både inom och i anslutning till den ursprungliga bebyggelsestrukturen i Stureby. Här möts villastadens karaktäristiska småskalighet med den något storskaliga institutionsbebyggelse vid Stureby sjukhemsområde, ju närmare tunnelbanestationen en kommer.

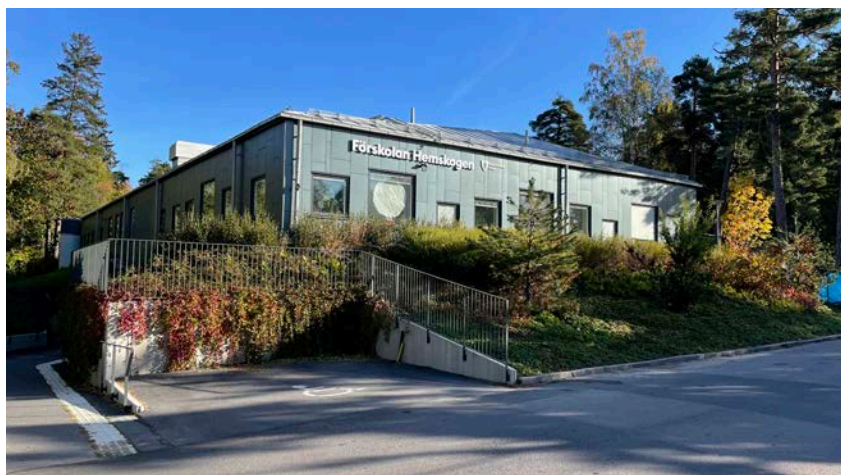
Planområdet angränsar till både villastaden och en krans av flerbostadshus. Intill planområdet har en ny större enplansförskola nyligen uppförts.

1. Karaktäristisk villabebyggelse längs med Hemskogsvägen i riktning ned mot planområdet. Flera årsringar är representerade. Kuperade tomter med uppväxta trädgårdar och enstaka bevarade tallar.

2. Förskola om en våning uppförd 2022, intill planområdet längs med Ramviksvägen. Plåtfasad i grå/grön kulör. Tak med förskjutet takfall åt öster. Äldre tall har bevarats på förskolans gård. Planterade slänter möter mot Ramviksvägen och naturmarken i väster.

1.

2.

Karaktärrsskapande drag i Stureby med närhet till planområdet:

- Oregelbunden stadsplan med stor variation i gatubredder.
- Låg villabebyggelse om ca två våningar närmast planområdet. Placerade indragna från tomtgräns. Häckar och lägre murar avgränsar mot gata.
- Varierande karaktär på villorna beroende på byggnadsår och grad av ombyggnad.
- Smala slingrande gator som följer terrängen
- Lummiga tomter med fruktträd, lövträd och tall som bidrar till ett grönt gatuum.
- Låga flerfamiljshus om tre våningar i slutet på Ramviksvägen. Placerade indragna från tomtgräns i naturen.

>> Nulägesbeskrivning

Hemskogen

Hemskogen utgör tillsammans med Svedmyraskogen ett större skogsområde på den långa bergsrygg som sträcker sig från Åbyvägen i väster till Nynäsvägen i öster. Bergsryggen är den södra begränsningen av sprickdalen som utgörs av Årstafältet och Enskedefältet.

Hemskogen präglas av den starkt kuperade terrängen och uppvisar en tydlig karaktär av svensk naturskog med mycket berg i dagen. De skogsklädda bergen utmärker sig i landskapet som ett dominerande inslag och når en högsta höjd av 47 meter strax söder om Enskedefältets skola.

Hemskogen består av äldre bland- och barrskog. Tallen dominerar på berget och moränslänter och lågpartier finns lövträd som björk, sälg och lönn.

Genom hemskogen går Hemskogsvägen och delar området i en östra och västra del. Längs skogens norra delar finns ett gångstråk i öst-västlig riktning. Gångstråket uppfördes i samband med att skogen planlades som park. I skogen finns även flera mindre stigar.

Karaktärsskapande drag för Hemskogen:

- Starkt kuperad terräng
- Naturskogskaraktär
- Äldre tallar
- Det öst-västliga gångstråket samt upptrampade stigar

Hemskogen är ett kuperat skogsområde med naturskogskaraktär. På höjderna och längs Hemskogsvägen dominerar tallen. I de mer låglänta delarna av skogen finns björk, sälg och gran.

>> Nulägesbeskrivning

Stadsbild

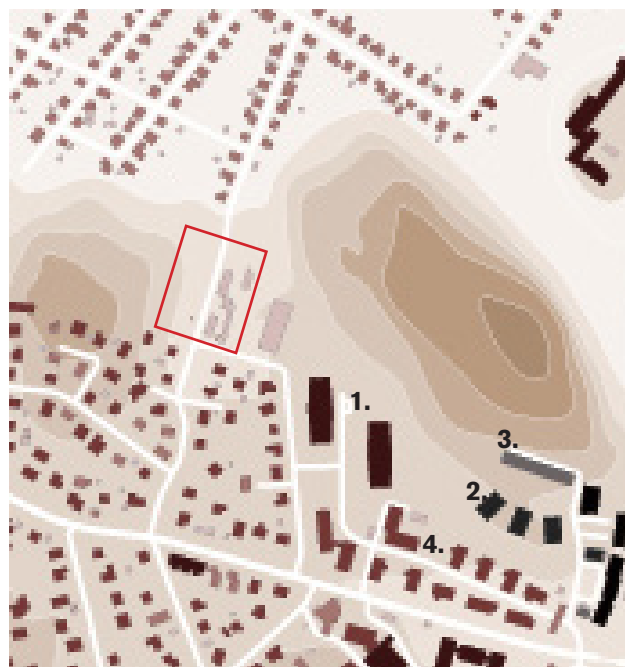
Planområdet, markerat med röd oval, ligger i Hemskogen mellan Stureby villastad och Enskedefältets småstugeområde. Hemskogsvägen sammankopplar de två områdena som i övrigt åtskils av Hemskogen.

Stureby har ett slingrande gatunät anpassat till den kuperade terrängen. Enskedefältet har ett rätvinkligt gatunät och marken är plan. Planområdet är placerat i en lågpunkt mellan två bergshöjder.

Stureby består främst av villor men söder om Hemskogens östra bergshöjd finns en varierad bbyggelse från olika epoker, här finns flerfamiljshus både som punkter och lameller.

Till höger: planområdet ungefärligen markerat med röd linje.

1. Ålderdomshem 1955.
2. Bostadshus/punkthus 2019.
3. Bostadshus 1963.
4. Bostadshus 1925-30.

>> Nulägesbeskrivning

Planområdets bebyggelse

Planområdet ligger inbäddat i Hemskogen, med Stureby i söder och Enskedefältet i norr.

Öster om Hemskogsvägen ligger planområdets befintliga bebyggelse. Väster om Hemskogsvägen, där bebyggelsen föreslås utökas, breder idag Hemskogen ut sig ända fram till trottoaren.

1. Manskapsbyggnad
2. Ursprunglig garagelänga
3. Ursprunglig uthuslänga
4. Om- och tillbyggt varmförråd
5. Sekundär kontorsbyggnad
6. Sekundära garagebyggnader

>> Nulägesbeskrivning

Manskapsbyggnad och uthus

Planområdet är beläget i Sturebys ytterkant och omsluts av Hemskogen i norr och nordöst. Fastigheten upplevs idag som en del av bostadsområdet både till skala och volym.

I stora drag är samtliga byggnader bevarade i ursprungligt skick exteriört, både de som uppfördes 1953 och fastighetens tillägg från 1973. Den byggnad som genomgått en större ombyggnad är det före detta varmförrådet som sammanlänkar 50-talets och 70-talets volymer.

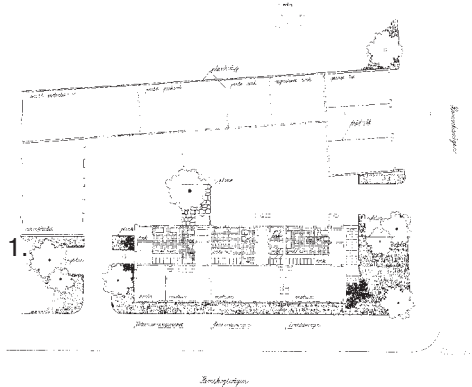
1. Ramviksvägen med ursprunglig garagelänga med vita putsade fasader. Till höger i bild sticker pannrummets murade skorsten upp bakom planket.
2. Ursprunglig manskapsbyggnad ut mot Ramviksvägen med rödmålad liggande träpanel.
3. Manskapsbyggnadens garagenedfart som nås via Hemskogsvägen. Putsad vit fasad. Högt stängsel med växtlighet omgärdar innergårdens infart, sannolikt sekundärt.
4. Den om- och utbyggda ursprungliga varmkällaren med vita putsade fasader. Volymen binder samman ursprunglig uthuslänga med ny volym.

>> Nulägesbeskrivning

Innergården

På de ursprungliga ritningarna har Erik Glemme anlagt och planerat en gårdsmiljö med stenväggparti, träd och ett plank som delade miljön i två sektioner. Utredningen har inte visat på att den tänkta innegården faktiskt anlades. Idag finns ingen stenvägg, träd eller plank på innegården.

1. Ursprunglig översiktsplan. Ritad av Erik Glemme, 1953.

2. Ursprunglig gårdsuppställning med manskapsbyggnaden i förgrunden till höger med putsad fasad. Garagelängan i fonden binds samman med uthuslängan av plank till vänster.

3. Ursprunglig förrådsdörr med liggande träpanel på uthuslängan.

4. Jämte garaget är innegården avdelad med ett högt stängsel. Ursprunglig manskapbyggnad med liggande träpanel till vänster i bild.

5. Pannrummets ursprungliga murade skorsten av tegel.

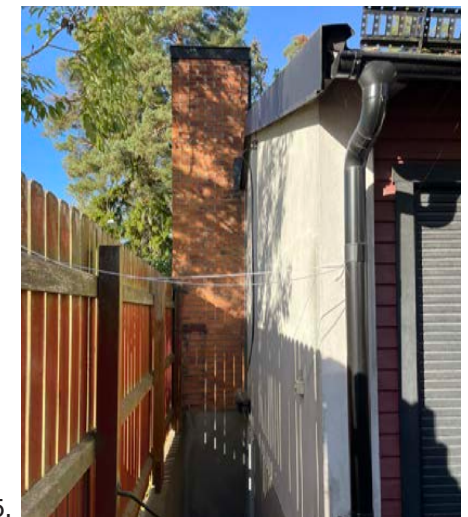
2.

3.

4.

5.

>> Nulägesbeskrivning

Tilläggsbyggnader uppförda 1973

Dessa byggnader har bibehållit sin enkla 1970-tals utformning. Närmast ursprungliga byggnader finns en indragen entrévolym med skärmtak. Den större kontorsvolymen med fasad av liggande panel är rödmålad. Här bedrivs idag en hundförskola.

Ursprunglig och sekundär gårdsmiljö särskiljs av ett rödmålat plank. På innergården är två större garage uppförda av liggande träpanel.

1.

1. Kontorsbyggnad till vänster i bild med indragen entré och gjuten betongtrappa. Rödmålad liggande panel och flackt sadeltak. Till höger i bild det ombyggda föredetta varmförrådet med vita putsade fasader. Den bakomliggande Hemsbogen dominerar i höjd och omsluter byggnaden.

2. Kontorsbyggnadens innergård separeras från den ursprungliga fastigheten med hjälp av ett rödmålat plank. I förgrunden en av flera utsparade äldre tallar.

3. Del av innergården. Ombyggt varmförråd till vänster i bild.

4. På innergården finns två större garagebyggnader uppförda i liggande plank med stora dubbla panelkända garageportar. Dessa uppfördes sannolikt i samband med kontorsbyggnaden.

2.

3.

4.

>> Nulägesbeskrivning

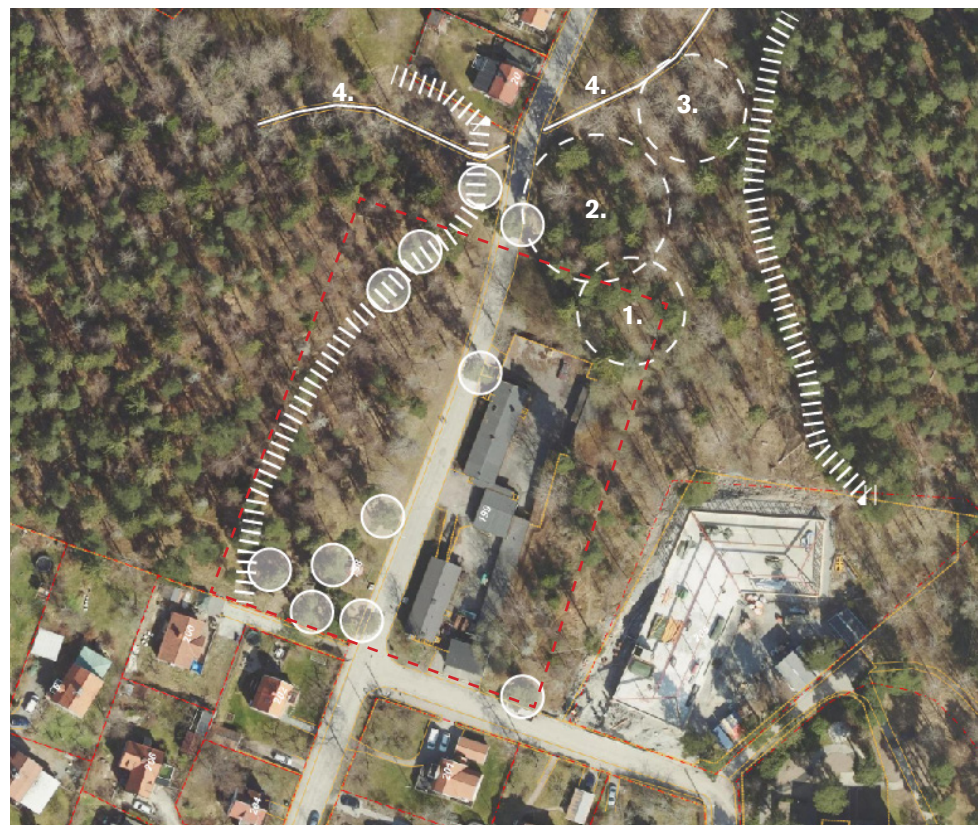
Planområdets gröna struktur

Planområdet omfattar den redan ianspråktagna marken vid manskapsbygganden och naturmark på vardera sida om Hemskogsvägen. Planområdets västra del består av en svagt sluttande naturmark med stora tallar. Tallarna utgör fondmotiv till Hemskogsvägen och Ramviksvägen.

Öster om planområdet har en förskolebyggnad nyligen uppförts. En smal remsa mellan manskapsbyggnaderna och den nya förskolan har bevarats. Ut mot Ramviksvägen står en storväxt tall men i övrigt uppvisar naturmarksremsan inte de största upplevelsevärdena.

Norr om manskapsbyggnaderna finns en lågpunkt i terrängen med sälg och gran som tyder på att marken är fuktig.

Längs Hemskogsvägen finns ett flertal stora tallar varav en står vid infarten till parkeringsytan. Tallarna är gamla och ger tidsdjup, upplevelsevärden och berättar om områdets tidigare markanvändning som utmärkt till de gårdar som tidigare låg i området.

Äldre karraktärsskapande tall

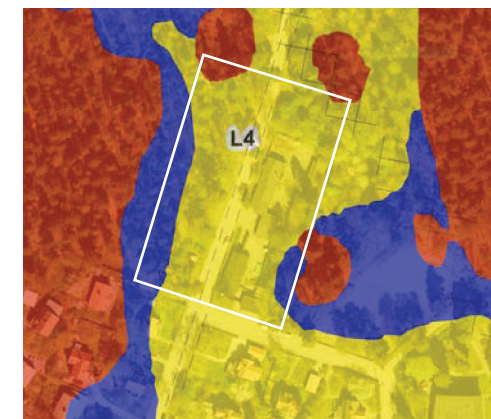
Terrängform

1. Lågpunkt, fuktigare område med sälg och gran
2. Liten bergknalle med tall och lövträdsvegetation
3. Öppen plats som visar bergets höjd
4. Gångväg

Planområdets ungefärliga utbredning markerad med röd streckad linje.

Planområdet ligger längs Hemskogsvägen och innefattar den låga f.d. parkskötselbebyggelsen samt naturmark.

Karta från Sveriges geologiska institut. Planområdet består av lera (gult) med inslag av morän (blått) och berg (rött) i områdets utkat. Planområdets ungefärliga utbredning markerad med vit linje.

>> Nulägesbeskrivning

1. Hemskogen består av naturmark med äldre tall och berg i dagen. Längs Hemskogsvägen är skogskaraktären påtaglig. Från vägen leder upptrampade stigar in i naturmarken.

2. Hemskogens trädkronor utgör fondmotiv till Hemskogsvägen, här en bild från Hemskogsvägen i riktning mot planområdet.

3. Mellan parkbyggnaderna inom planområdet och den nya förskolan öster om planområdet består vegetationen främst av pionjärarter som asp och terrängen är svår att gå i. Här är upplevelsen av gammal naturskog inte påtaglig som i övriga delar av planrådets naturmark.

4. Naturmarken består av omväxlande kuperad terräng med berg i dagen och lägre plana partier. Stignätet är anpassat

Kulturhistoriskt värde

Hemskogen som ett inslag i tidens samhällsplanering -

Samhällshistorisk värde

Hemskogen som bevarad natur- och parkmark har ett planhistoriskt värde som uttryck för planeringen av Stockholms förstäder under 1930 talet. Hemskogen är ett tidstypiskt och välbevarat exempel på det funktionalistiska parkidealet Stockholmsstilen, och på så sätt ett uttryck för den tidens samhällsplanering. Stilen är en för Stockholm unik parkarkitektur som etablerades under 1930-talets funktionalism.

Hemskogen uppvisar en i flera avseenden oförändrad naturmiljö. Det skogsbeklädda berget är ett topografiskt dominerande och värdefullt inslag i närområdet som kan avläsas än idag och vittnar om områdets historiska karaktär.

Bebyggelsen har ett visst samhällshistoriskt värde som en del av den kraftiga expansionen av närområdets stadsdelar.

Spår efter Erik Glemmes byggnadsarkitektur -

Arkitekturhistoriskt värde

Ett visst arkitekturhistoriskt värde tillskrivs de ursprungliga byggnaderna som uppfördes efter ritningar av Erik Glemme, en av Holger Bloms närmaste medarbetare. Byggnaderna är fortfarande ett läsbart spår av dennes arkitektverksamhet. Dock är värdet begränsat då platsen och bebyggelsen har genomgått omfattande förändringar som har påverkat den ursprungliga bebyggelsen och den tidigare strukturen.

Den sammanhängande parken/naturmiljön som fond -

Miljöskapande värde

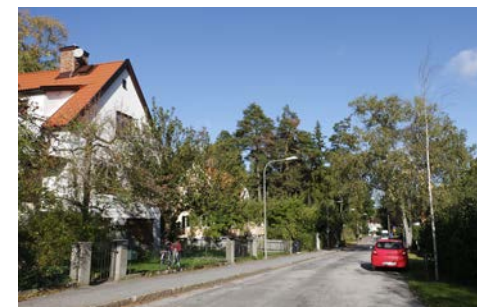
Hemskogens bevarade naturskogskaraktär och topografiska dominans i landskapet har högt miljöskapande värde. Det sammanhängande öst-västliga skogsområdets utbredning kan framför allt fortfarande upplevas i den norra delen av planområdet, i angränsning till Enskedefältet. Här är avläsbarheten av den äldre sammanhängande parken och naturmarken tydligast.

Hemskogen har ett högt miljöskapande värde som fondmotiv, med träden och dess siluett, som avgränsar de olika stadsdelarnas villabebyggelse. Tallarna utgör ett karaktäristiskt uttryck för ytterstaden och utgör fondmotiv till Hemskogsvägen, från både norr och söder, men även från Ramviksvägen.

Skogen med sin varierande topografi, med berg i dagen och äldre träd, samt hållmarker som erbjuder utblickar har ett högt miljöskapande värden.

Hemskogen som viktigt fondmotiv, trädkronor mot himlen avgränsar de två villaområdena (gul prickad linje). Hemskogen som viktigt sammanhängande skogsområde (grön pil).

Hemskogens trädkronor utgör fondmotiv längs Hemskogsvägen.

Befintlig småskalig bebyggelse inom planområdet.

Tillvarata och utveckla

Detta avsnitt beskriver hur befintliga värden på platsen kan tillvaratas och utvecklas. Rekommendationerna är baserade på kulturmiljöutredningens identifierade kulturhistoriska värden och slutsatser. Dessa kan fungera som underlag och inspiration när platsen utvecklas.

För att värna områdets karaktär och kulturhistoriska värde är det viktigt att värna Hemskogens norra del så att en stor del av det öst-väsliga parkstråket fortsatt går genom skog samt att bevara berg i dagen och äldre tall i så stor ytsträckning som möjligt inom planområdet. Nyttillkommande bebyggelse bör dels vara anpassad till platsen, dels ges ett eget arkitektoniskt uttryck.

Det är angeläget att Hemsbogen som sammanhängande grönstråk i öst-väslig riktning är fortsatt avläsbar. Värna det öst-väsliga parkstråket norr om planområdet och säkerställ att detta fortsatt har en väl tilltagen vegetationsvolym kring sig.

Säkerställ tillgängligheten till Hemsbogen från Hemskogsvägen. Detta kan göras genom släpp mellan planerade nya byggnader eller genom att värna de norra och södra delarna av skogsmarken från ny bebyggelse.

Undvik att ”bygga ihop” Enskedefältet och Stureby längs med Hemskogsvägen genom att värna det sammanhängande öst-väsliga skogsområdet, i synnerhet mötet mellan stadsdelarnas villabebyggelse och skogen. Den norra delen bör fredas, medan den sydöstra delen är mer tålig för ny bebyggelse.

Placera och utforma tillkommande bebyggelse så att den anpassar sig till närliggande områdets planstruktur, skala och höjd. Med detta avses i första hand Sturebys villastad och i andra hand Enskedefältet.

- Ny bebyggelse bör möta Hemskogsvägen med grönska, antingen i släpp mellan bebyggelsevolymerna eller som sammanhängande förgårdsmark.
- Den nya bebyggelsens höjdskala bör låta Hemsbogen fortsatt utgöra en avläsbar grön fond till de omgivande stadsdelarnas villabebyggelse.
- Ta tillvara naturformationer genom att uppföra husen med topografisk anpassning, återfyll marken med en mjuk anslutning mot husen, utan sprängkanter mot naturmarken. Minimera hårdgjorda ytor i anslutning till ny bebyggelse.

Konsekvensanalys

Underlag

Granskade handlingar utgörs av illustrationer till planbeskrivningen inför samråd så som illustrationsplan, sektioner och 3D-vyer (260123). Underlaget har tagits fram av Ettelva Arkitekter.

Beskrivning av planförslaget

Planen innebär att Sturebys bebyggelse förlängs med ett nytt bostadskvarter på ömse sidor Hemsskogsvägen, norrut genom skogen mot Enskededalen.

Bebyggelseförslaget består av ett vinklat flerbostadshus med sadeltak som varierar från 3 våningar plus inredd vind med takkupor mot gatan till 4 våningar plus inredd vind med frontespiser i längan som vinklar in i kvarteret mot norr. Söder om flerbostadshuset ligger en radhuslänga i två våningar längs Ramviksvägen.

Västra sidan Hemsskogsvägen bebyggs med två grupper radhus om fyra hus vardera. Husen uppförs som suterrängradhus med två våningar mot gata och en våning mot skogen. Dessa radhus har även inredd vind med frontespiser på båda sidor. Placeringen av radhusen

är dragen norrut längs gatan för att ge plats åt en elnätstation i södra delen.

Samtliga radhus har biluppställningsplats mot gatan och häckomgärdad uteplats på baksidan. Flerbostadshuset har en delvis underbyggd bostadsgård med garage under mark med angöring från gatan. I öster anpassas marknivån mot befintlig slänt mot förskolan. En ny trottoar byggs ut på östra sidan Hemsskogsvägen längs flerbostadshuset. En ca två meter bred remsa förgårdsmark med omväxlande entrétytor och mindre grönytor omger huset och i norr placeras en entrétyta och cykelförråd i övergången mot skogen.

Illustrationsplan av planförslaget, Ettelva Arkitekter, daterat 2026-01-23.

>>Konsekvensanalys

Fotomontage från söder, Ettelva Arkitekter, januari 2026.

Fotomontage från öster, Ettelva Arkitekter, januari 2026.

Flygvy från sydost, Ettelva Arkitekter, januari 2026.

Sektion A-Aa genom kvarteret, Ettelva Arkitekter, januari 2026.

Rivning av befintlig bebyggelse

Planförslaget medför att den befintliga bebyggelsen inom planområdet rivs. Den består av manskaps- och förrådsbyggnader uppförda under 1950-talet för Stockholms stads park- och renhållningsverksamheter, ritade av arkitekten Erik Glemme, samt tillägsvolymer från 1970-talet.

I kulturmiljöutredningen har bebyggelsen tillskrivits ett visst samhällshistoriskt värde som en del av den kraftiga expansionen av närområdets stadsdelar, liksom ett visst arkitekturhistoriskt värde genom kopplingen till Erik Glemme. Byggnaderna utgör fortfarande ett läsbart spår av hans arkitektverksamhet, men värdet bedöms vara begränsat eftersom senare om- och tillbyggnader har förändrat den ursprungliga bebyggelsen och den tidigare strukturen. De är gulklassade av Stadsmuseet.

Rivningen innebär att en årsring med anknytning till 1950-talets stadsbyggnadsideal försvinner, liksom ett fysiskt uttryck som vittnar om Erik Glemmes arbete för parkförvaltningen avseende stadens parker. Detta medför en viss negativ påverkan på platsens kulturhistoriska värden, men påverkan bedöms sammantaget vara begränsad.

Påverkan på övergripande stads- och landskapsbild

Läsbarheten av landformen som Hemsbogen tecknar är ett viktigt identitetsskapande element i Stockholms ytterstad, den är även ett uttryck för parkprogrammets konsekventa genomförande under efterkrigstiden. Ytterstadens stadsdelar har uppförts med mellanliggande park- och grönområden som skapar en sammanhängande gröstruktur med omväxlande naturmark på höjder och förädlad parkmark i dalstråken. Grönområdena skapar gröna kransar runt stadsdelarna, vilket bidrar till respektive stadsdels tydligt avgränsade karaktär och identitet.

I Stureby tar det sig uttryck genom att Sturebys villabebyggelse håller en sammanhållen begränsningslinje mot norr. Villorna ligger indragna på höjden söder om Hemsbogen, som bildar en jämbred skogsridå med uppvuxen vegetation mot norr. Även den högre bebyggelsen i Sturebys östra delar ligger innanför skogskransen, i förlängningen av samma nordliga bebyggelseavgränsning som villorna, med bevarad naturmark på bakomliggande berg. Skogen tydliggör terrängen och skapar siluettverkan från det lägre liggande

landscapsrummet vid Enskedefältet. Villorna på fältet är i sin tur placerade på dalbotten, utanför skogsbrynet, och lämnar släntfoten mot skogen fri från bebyggelse.

Bebyggelsen i det nya kvarteret bryter mot denna tydliga indelning och topografiska anpassning, genom att placera nya bostadshus inom skogsmarken, i slänten ner mot Enskedefältet, i gränslandet mellan de båda stadsdelarna. Delar av planområdet är redan ianspråktagen, dock av låg och småskalig bebyggelse i en uppbruten struktur, och endast för verksamheter som kompletterar bostäderna i stadsdelen, såsom förskolebyggnad och verksamhetslokaler.

Gatan är idag enkelsidigt bebyggd på östra sidan vilket bevarar bredden hos gröonstråket och dess karaktär längs gatans västra kant. Med planförslaget ersätts dagens enkelsidigt bebyggda gata av ett nytt kvarter i högre skala runt ett dubbelsidigt bebyggt gaturum. Husen är placerade i sammanhållna längor som vänder långsida mot gata, vilket ger ett mer slutet och inramat gaturum.

Det nya bostadskvarterets placering i skogen mellan de två villaområdena påverkar Hemsbogens funktion som stadsbyggnadselement och stadsdelsavskiljande gröonstråk. Förslaget innebär att Stureby utvidgas norrut och bildar en förlängning av stadsdelen. Denna förlängning kommer att upplevas från både Stureby och Enskedefältet, men kommer troligen att vara tydligare från Enskedefältet.

Wisarsvägen/Hemskogsvägen är det huvudstråk som förbinder de två stadsdelarna och längs detta stråk upplever man dem idag som separata enheter. Sett i en större kontext kommer skogens siluett och stadsdelsavskiljande funktion att bibehållas, men utmed detta stråk riskerar planförslaget att försvaga denna läsbarhet. Marken mellan de nya bostadshusen och villabebyggelsen på Enskedefältet har en öppen brynkaraktär med delvis klippta ytor som utgör del i stadsdelens möte med skogen. En mindre kulle bevaras och dess topografi och form kommer fortsatt kunna teckna sig tydligt, med några solitära träd framför, men de nya husen kommer få en framträdande

Dagens situation, Wismarsvägen/Hemskogsvägen sett från Enskedefältet mot Stureby, i samma vy som fotomontaget intill. Sturebys bebyggelse ligger dold bakom naturmarken i Hemskogen, som skapar distans mellan stadsdelarna. Källa Googlemaps.

placering längs gatan. Upplevelsen av att passera genom en skog som bildar övergång mellan de olika stadsdelarna minskar märkbart och stadsdelarna får ett tydligare byggt möte längs gatan.

Fotomontage från norr, Ettelva Arkitekter, januari 2026. I illustrationen framgår tydligt hur kvarteret medför ett dubbelsidigt bebyggt gaturum som ersätter dagens skog mellan stadsdelarna. Radhusen i det nya kvarteret läses samman med Enskedefältets villabebyggelse, med enbart mindre grönytor bevarade mellan de nya radhusen och villorna.

Påverkan på övergripande bebyggelsekaraktär

Planområdet är beläget i gränzonen mellan de två villaområdena Stureby och Enskedefältet, i ett läge där flerbostadshus historiskt inte har förekommit. Båda stadsdelarna har kulturhistoriska värden, varav Enskedefältet är utpekade av Stadsmuseet som kulturhistoriskt värdefullt område. Detta innebär att den tillkommande bebyggelsens skala och karaktär behöver förhålla sig till den omgivande småskaliga villabebyggelsen.

I Stureby varierar villornas utformning och skala, men bebyggelsen uppgår i huvudsak till 1,5–2 våningar. Flerbostadshus förekommer i närliggande lägen, dock utanför villabebyggelsens sammanhållna struktur. Mot Enskedefältet möter planområdet en mer enhetlig villabebyggelse med en genomgående höjd om cirka 1,5 våningar och en likartad karaktär inom hela stadsdelen.

Ett tillskott av flerbostadshus och radhus i detta läge innebär en förändring av den övergripande bebyggelsekaraktären i närmiljön. Bebyggelsen avviker i skala och utformning från den dominerande villastrukturen på båda

sidor om planområdet, där den mellanliggande skogen i nuläget utgör ett avskiljande element. Den föreslagna gröna paletten kan bidra till att husen underordnar sig och smälter in i skogen snarare än att det förstärker den byggda karaktären. Det är positivt att de olika volymerna kan ges olika kulör, som ett sätt att bryta upp kvarteret och motverka att allt läses samman som en enhet.

Anpassning av ny bebyggelse – flerbostadshus

Utformningen av flerbostadshuset i planförslaget har delvis anpassats till karaktären i Sturebys äldre flerbostadshusområden. I dessa områden, som främst återfinns i den södra delen av Stureby men även i planområdets närhet längs Ramviksvägen, är den dominerande höjdskalet tre våningar. Områdena är utförda som hus i park med bevarad naturmark och större naturmarksträd i gaturummen.

Längan mot gatan uppförs i tre våningar plus inredd vindsvåning med takkupor bakom en sammanhållen takfot. Skalan och utformningen ansluter därmed till volymhanteringen i stadsdelarnas äldre flerbostadshusområden. Längan som vinklas in i kvarteret upp-

förs i fyra våningar med frontespis och håller därmed en högre skala än den dominerande i stadsdelen. Frontespiser är även ett nytt inslag som avviker från den äldre bebyggelsens karaktär. Huset är placerat med visst indrag från gatan och ligger även inordnat i skogen med uppvuxen vegetation, som delvis skyler volymen sett från Enskedefältet, vilket kan mildra påverkan.

Planförslaget ansluter genom kvarterets halvöppna form och förekomsten av förgårdsmark till de äldre flerfamiljshusområdena i stadsdelen. Utemiljön ges samtidigt en mer ordnad och trädgårdslig karaktär med placering nära gatan utan den karaktärsskapande högre trädvegetation som är typisk för äldre områden.

Intill gatan finns idag en gammal grov och karaktärsfull tall som avses tas tillvara i förslaget, vilket vore positivt ur stadsbyggnadssynpunkt för att ta ner skalan i gaturummet och ansluta till stadsdelens övergripande karaktär.

Anpassning av ny bebyggelse – radhus

Radhus förekommer sedan tidigare i Stureby, främst i de södra delarna. Längan mellan villorna och det nya flerbostadshuset ger ett väl anpassat skalmöte längs Ramviksvägen. Radhusen i suterräng längs Hemskogsvägen vänder gavelsidan mot Enskedefältet men kommer hamna i ett visuellt framträdande läge. En stor del av den vegetation som idag ger upplevelsen av djupet i skogen sett från Enskedefältet kommer behöva fällas och ge plats för radhusen. Frontespiser som bryter takfoten är en arkitektonisk utformning som är ny och avvikande mot Enskedefältets ursprungliga arkitektur. Sett från gatunivå läses frontespiser lätt samman och kan ge upplevelsen av en tredje våning i djupled.

Anpassning till äldre träd, topografi och naturmark

En karaktärsfull dunge med äldre tallar belägen väster om Hemskogsvägen i mötet med Stureby bevaras i planförslaget. Träden är av stor betydelse för siluetten och upplevelsen av Hemskogen som sammanhängande fondmotiv bakom villorna i Stureby, och det är därför positivt att träden kan bevaras. Förslaget med suterränghus

>>Konsekvensanalys

möjliggör en varsam markbehandling i mötet med skogen, med enbart små uteplatser och återställd mark som möter omgivande naturmark mjukt i plan utan stödmurar.

Placeringen av radhuslängan mot Enskedefältet beror på hänsyn till uppvuxen vegetation i mötet med Stureby samt en befintlig elnätstation. Den medför samtidigt att avståndet med det bevarade naturmarksområdet mellan stadsdelarna i mötet med Enskedefältet krymper. Några äldre, grova tallar som idag ger karaktär åt gaturummen och berättar om skogens långa hävd som orörd naturmark kommer behöva fällas i samband med utbyggnaden.

Intrånget i angränsande terräng riskerar även bli större med en lokalisering närmare Enskedefältet, då den omgivande naturmarken reser sig i detta parti. Det är på förhand omöjligt att veta exakt hur den kvarvarande vegetationen kommer klara sig efter en exploatering, med hänsyn till förändringar i dagvattenavrinning och påverkan på vegetationen under mark. Schakter och markarbeten i samband med genomförandet riskerar att påverka vegetationen även utanför plangränsen genom att rötter och

berg sprängs bort. En omlokalisering av elnätstationen till norra delen och justerat läge söderut för radhusen hade gett mindre markpåverkan och större möjlighet att bevara delar av den stadsdelsavgränsande skogen i mötet med Enskedefältet, vilket vore önskvärt ur ett övergripande kulturhistoriskt perspektiv.

Sammanvägd bedömning av påverkan på kultuhistoriska värden

Planförslaget innebär att ett nytt bostadskvarter byggs utanför Sturebys historiska begränsningslinje mot norr, vilket förändrar områdets befintliga stads- och landskapsbild. Kvarteret placeras i Hemskogen och medför en avsmalning av det stadsdelsavskiljande grönstråk som skiljer Stureby och Enskedefältet åt, vilket minskar läsbarheten av de historiska stadsplaneringsidealerna som legat till grund för stadsdelarnas utbyggnad.

Rivningen av befintlig bebyggelse innebär en viss negativ påverkan på platsens kultuhistoriska värden, men påverkan bedöms sammantaget som begränsad.

Kvarteret introducerar en ny typ av bebyggelse med flerbostadshus och radhus i mötet mellan två villaområden. Flerbostadshuset avviker särskilt genom sin högre skala som bryter mot de omgivande villaområdenas enhetliga karaktär. Placeringen av de nya byggnadsvolymer är dock anpassad genom en nedrappande skala med radhus närmast Stureby. Planförslagets påverkan mildras genom att vissa äldre träd och skogsdungar bevaras, vilket

ansluter till de äldre bostadsområdenas karaktär av hus i park.

Påverkan på omgivande naturmark har mildrats i förslaget genom valet av suterränghus och en markbehandling som anpassats mjukt med slänter mot omgivande naturmark. En stor del av befintlig skogsvegetation och flera äldre karaktärsträd kommer dock behöva fällas, vilket påverkar upplevelsen av djupet i skogen. Mellan Enskedefältet och det nya kvarteret sparas endast en smal remsa med i huvudsak parkkaraktär, vilket bidrar till upplevelsen av att stadsdelarna byggs samman.

Sammanfattningsvis innebär planförslaget en förändring av områdets stads- och landskapsbild samt bebyggelsekaraktär. Planförslaget bedöms sammantaget ge måttliga negativa konsekvenser på det kultuhistoriska värdet. Radhuslängan längs Hemskogsvägen får dock större negativa konsekvenser genom dess nära placering mot Enskedefältet. Utifrån den övergripande stadsbilden hade ett större avstånd mellan Enskedefältet och radhusen varit önskvärt, för att bibehålla Hemskogens karaktär av stadsdelsavskiljande grönstråk.

>>Konsekvensanalys

Råd för fortsatt planarbete

Genom att vidare bearbeta förslaget i enlighet med de slutsatser och råd som finns i kulturmiljöutredningen kan större hänsyn tas till utpekade kulturhistoriska värden. Framför allt gäller det åtgärder för att bibehålla Hemskogens stadsdelsavskiljande funktion och mildra bebyggelsens påverkan på densamma, med förslag på åtgärder enligt nedan:

- Avståndet mellan villorna på Enskedefältet och den föreslagna radhusbebyggelsen längs Hemskogsvägen bör ökas och större andel befintlig vegetation bevaras för att det sammanhängande stadsdelsavskiljande grönstråket i öst-västlig riktning ska vara fortsatt avläsbart. Den norra delen bör fredas, medan den sydöstra delen är mer tålig för ny bebyggelse. Ett större parti med uppvuxen vegetation skulle även mildra radhusens visuella dominans längs gatan i mötet med villorna.
- Karaktäristiska solitära äldre tallar liksom gruppen med tallar som ger siluettverkan i mötet med Sturebys villor bör säkerställas i plan.
- Volymhanteringen och gavelmotiven i mötet med Enskedefältet är av stor betydelse hur den nya bebyggelsen kommer uppfattas och åtgärder som kan mildra förslagets påverkan bör säkerställas i plan.
- Kulörerna på den nya bebyggelsen bör regleras i detaljplan. En kulörpalett med jordnära och neutrala toner är att föredra, då det gör att den nya bebyggelsen smälter in i skogen istället för att dominera den byggda miljön. Exempel på sådana kulörer är grönt, brunt, varmgrått och beige. Kulörerna bör ha dämpad mättnad och lugna färgtoner så att de inte upplevs knalliga, samtidigt som alltför ljusa kulörer undviks för att inte skapa stora, visuellt dominerande ytor. Det är också positivt att de olika volymerna kan ges olika kulörer, som ett sätt att bryta upp kvarteret mer och motverka att allt läses samman som en enhet.
- Enbart mindre takkupor med indrag på taket bakom en sammanhållen takfot bör tillåtas, för att minska den visuella dominansen. Det gäller både för radhusen och flerfamiljshuset längs gatan. Särskilt viktigt blir detta i mötet med Enskedefältet. Sett från gatunivå läses frontespiser lätt samman och kan ge upplevelsen av en tredje våning i djupled. Frontespiser som bryter takfoten är även en arkitektonisk utformning som är ny och avvikande mot Enskedefältets ursprungliga arkitektur.

Källor

Internet

Bebyggelseregistret:

<http://www.bebyggelseregistret.raa.se/bbr2/sok/search.raa>

Stockholms stadsmuseums kulturhistoriska klassificering:

<https://stadsmuseet.stockholm.se/om-hus2/klassificering-och-k-markning/stadsmuseets-kulturhistoriska-klassificering/>

Stockholm stad bygg- och plantjänst:

<https://etjanst.stockholm.se/Byggochplantjansten/start>

Lantmäteriet:

<https://historiskakartor.lantmateriet.se/arken/s/search.html>

Lantmäteriet:

<https://kartutskrift.lantmateriet.se/>

Digitala stadsmuseet:

<http://digitalastadsmuseet.stockholm.se/fotoweb/>

Stockholmskällan, <https://stockholmskallan.stockholm.se/>

Arkiv

Stockholms stadsbyggnadsnämnds ritningsarkiv

Stockholms stads parkarkiv

Rapporter

Kulturmiljöutredning Stureby Sjukhem, Stockholm. Nyréns arkitektkontor AB, 2017-02-06

Parkplan Enskede-Årsta-Vantör, Del 1, Strategier för utveckling av parker och naturområden, Stockholm stad.

Nyréns Arkitektkontor